

ΑΦΙΕΡΩΜΑ ΣΤΑ 80 ΧΡΟΝΙΑ ΑΠΟ ΤΗΝ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΗ ΠΟΥ ΧΑΡΑΞΕ ΝΕΑ

ΘΕΡΙΣΟ 1905: Ανοίγει

ΕΛ. ΒΕΝΙΖΕΛΟΣ: Μόνος δρόμος ὁ ἑπαναστατικὸς

Γράφει ὁ ΘΟΔ. ΛΟΥΛΟΥΔΑΚΗΣ

Η ΝΕΟΛΑΙΑ ΣΤΗΝ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΗ ΤΟΥ ΘΕΡΙΣΟΥ

Τοῦ κ. ΣΤ. Γ. ΠΑΝΗΓΥΡΑΚΗ

Ὁ Ἐλευθέριος Βενιζέλος, ἀπαδὸς τοῦ Εὐρωπαϊκοῦ φιλελευθερισμοῦ καὶ ἰδίαιτα τοῦ Ἀγγλικοῦ, θά συγκεντρῶσει γύρω του τὰ προοδευτικότερα καὶ δυναμικότερα στοιχεῖα τοῦ Νησιοῦ, γιὰ νὰ πετύχει δύο μεγάλους στόχους: Τὴ φιλελευθεροποίηση τοῦ πολιτεύματος καὶ τὴν ἔνωση.

Τὸ 1905, ὕστερα ἀπὸ τὴν ἀδιάλλακτη στάση τοῦ Πρίγκιπα καὶ τὴν ἐπιμονὴ του νὰ καταργήσει τὴν ἀντιπολίτευση καὶ νὰ ἐξοντώσει πολιτικά τὸν ἡγέτη της, ὁ Βενιζέλος θ' ἀκολουθήσει τὸν ἐπαναστατικὸ δρόμο.

Μὲ κύριους συνεργάτες του τὸν Κ. Μάνο καὶ Κ. Φούμη καταφεύγει στὸ χωριό Θέρισο κηρύσσοντας τὴν ἐπανανάσταση ἐναντίον τὸ ἀρμοσטיακὸ καθεστῶς, ἀπαρτίζοντας φιλελεύθερο Σύνταγμα καὶ τὴν ἔνωση τοῦ Νησιοῦ μὲ τὴν Ἑλλάδα.

Στὸ Ἡράκλειο ὁ παλιὸς καὶ ψυχρῶνός ἀγωνιστὴς Ἱ. Σφακιανῆς δίνει τὸ σύνθημα τοῦ ξεσηκωμοῦ, ἐνὸς ἐπιπέδου ὁ Εὐστράτιος Φωτᾶκης καὶ ὁ Γεώργιος Τρουλλινὸς διώχνουν τοὺς ἀρμοστυακοὺς, σφραγίζουν τὸν Εἰρηνοδικεῖο καὶ ὑψώνουν τὴν Ἑλληνικὴ σημαία.

Οἱ Σφακιανοί, παρ' ὅλη τὴν ἀγάπη τους στὸν Κούνταυρο, θ' ἀκολουθήσουν τὸ Βενιζέλο στὸν ξεσηκωμό.

Ὁ Ἄντ. Μιχελιδάκης, ἀρχηγὸς τῆς πλειοψηφίας στὴν Κρητικὴ Βουλὴ, ὑποχωρῶντας στὴν πριγκιπικὴ πίεση, δὲν ἀκολουθεῖ τοὺς ἐπαναστάτες, παρ' ὅλον ὅτι ἀρχικὰ συμφώνησε πῶς θάπρεπε ἡ ἀπολυταρχία τοῦ Πρίγκιπα νὰ περιοριστεῖ.

Ὅμως, ἡ ἀδιαισχία τοῦ τελευταίου καθὼς καὶ ἡ ἐπιμονὴ του νὰ συνεχίσει νὰ κυβερνᾷ ἀπολυταρχικὰ, τὸν ὀδήγησαν σὲ ἀδιέξοδο πούχε σὺν ἀποτέλεσμα νὰ πετύχει ἢ ἐπανάσταση πού ἐκμεταλλεύτηκε τὴν ἀδυναμία τῶν Μεγάλων Δυνάμεων ν' ἀντιδράσουν συλλογικά. Ἡ προσπάθεια τοῦ Ἀρμωστή νὰ στηριχτεῖ μόνον στὴν Ῥωσικὴ δύναμη ἔκανε ἀκόμη δυσκολότερη τὴ θέση του καὶ τὸν ἀπομόνωσε διπλωματικά καὶ στρατιωτικά. Χαρακτηριστικὸ δείγμα αὐτῆς τῆς ἀδιαισχίας εἶναι καὶ τὸ παρακάτω ἐντάλμα συλλήψεως πού περισσότερο μοιάζει μὲ ἐπικύρησι παρὰ μὲ συνηθισμένη διαταγή:

Ἄριθ. 1352 Πρωτ.

Καστελλίου

Ἀρχηγῶν Κρητικῆς Χωροφυλακῆς

Ἡμερησία διαταγὴ τῆς 14 Μαρτίου 1905 Ἀριθ. 73

Ἀντικείμενον: Περί τοῦ ἐντάλματος συλλήψεως κατὰ τοῦ Βενιζέλου Ἐλευθερίου, Μόνου Κωνσταντίνου καὶ λοιπῶν ἀρχηγῶν καὶ ὁδηγῶν τῶν ἀνταρτῶν ἐν Θέρισῳ.

Συνιστῶν ζωηρῶς πρὸς πάντας μεγίστην ἐνέργειαν πρὸς ἐπιτεύξιν τῆς συλλήψεως τῶν ἀνταρτῶν κατὰ τὴν ὁποίαν ἐσχάτως ἐξεδόθη ὑπὸ τῆς Διαστακτικῆς Ἀρχῆς ἐντάλμα συλλήψεως ἐπὶ ἐσχάτῃ προδοσίᾳ, καθιστῶ γνωστὸν ὅτι θέλει προαχθεῖ ἀφελύτως κατ' ἐκλογὴν ὁ Χωροφύλαξ ἢ Ὑπαξιωματικὸς ἢ καὶ Ἀνθυπασπιστὴς, οἰαδήποτε καὶ ἀν εἶναι ἡ θέσις τῆς προαγωγῆς αὐτοῦ, ὅστις ἤθελε συλλάβεῖ τὸν Βενιζέλον Ἐλευθέριον ἢ Μάνου Κωνσταντίνον.

(Λέξεις δυσανάγνωστες) ἡ μεγάλη αὐτὴ ἰκανοποίησις θέλει χρησιμεύσει ὡς κέντρον πρὸς ἀνάπτυξιν πάσης δεξυτερικίας καὶ ἀμιλλῆς καὶ ἀγαθῆς θελήσεως πρὸς διεξαγωγὴν καὶ ἐπιτεύξιν τῆς σοβαρᾶς ταύτης ὑπηρεσίας, τῆς συλλήψεως δηλονότι τῶν δύο (λέξϊ δυσανάγνωστη) τοὺς ὁποίους θαρῶναι μῆζων εὐθύνη τῆς σημερινῆς διασάλευσσως τῆς τάξεως ἀνά τὴν Νῆσον».

Ὁ Πρίγκιπας γιὰ νὰ ξεουδετερώσει τοὺς Θερισίανους ἐπαναστάτες, ἀφοῦ δὲν τὰ κατάφερε μόνον μὲ τὴν πίστιν τοῦ Χωροφυλακῆ, προσπάθησε νὰ προβεῖ σὲ ἐπιτροπέυση δημιουργούντας ἓνα σῶμα πραιτωριῶν, τοὺς «Δημοφρουρούς». Ὅμως, ἐπειδὴ ἓνα τέτοιο μέτρο θά ὀδηγοῦσε σίγουρα σ' ἓνα ἐμφύλιον σπαραγμό, οἱ Προστάτιδες Δυνάμεις δὲν τὸ δέχτηκαν, γιὰ νὰ μὴ φανοῦν στὴν κοινὴ γνώμη τῆς πατρίδος τους πῶς συνεργάστηκαν, γιὰ νὰ ἀιματοκυλήσουν τὸ Νησί.

Οἱ ἀρμοστυακοί, γιὰ ν' ἀπαλλαγῶν ἀπὸ τὴν ἐπαναστατικὴν πίεση καὶ γιὰ νὰ προκαλέσουν ἐσωτερικὴ ἀντίθεση πρὸς τὸ ἀποδυνάμωσαν τὴ φιλελεύθερη παράταξη, ἐπιχείρησαν τὴν κρίσιμότερη ὥρα νὰ μεταφέρουν τὴν ἐδρα τῆς Συνέλευσῆς ἀπὸ τὸ Χανιά σὲ ἄλλη πόλιν τοῦ Νησιοῦ. Ὅμως καὶ αὕτῃ ἡ προσπάθεια ἔπεσε στὸ κενὸ, ἀφοῦ συνάντησε τὴν ἀντίδραση καὶ τῶν ἐπαναστατῶν, καὶ τῶν Δυνάμεων, καὶ τῆς Ἑλληνικῆς κυβερνήσεως. Οἱ μεγάλες Δυνάμεις κατάλαβαν πῶς ὁ Πρίγκιπας εἶχε χάσει τὸ παιγνίδι καὶ πῶς μὲ τὴν αὐταρχικότητα καὶ τὸ μῖσος του γιὰ τοὺς ἐπαναστάτες, ἦταν ἔτοιμος νὰ ὀδηγήσει στὸν ἐμφύλιον

τό Νησί. Ἀλλωστε ἡ πριγκιπικὴ παράταξη διαθέτοντας τὴν πλειοψηφία διατηροῦσε καὶ τὸν ἐλεγκτὸν τοῦ κρατικοῦ μηχανισμοῦ, χωρὶς ὅμως νάχει καὶ τὴ δυνατότητα νὰ ἐπιβληθεῖ στρατιωτικά.

Τὸ Ἑλληνικὸ παλάτι ὄχι μόνον δὲ φρόντισε γιὰ μὴ συνδιαιλλαγῆ, ἀλλὰ ἐβριζε καὶ ἐκείνον μὲ τὸν τρόπο τοῦ λαδοῦ στὴ φωτιά. Ὁ Ἱ. Σφακιανῆς γράφει στὸ Βενιζέλο ὕστερα ἀπὸ συζήτηση πού εἶχε μὲ τὸν Ἑλληνα Βασιλιά: «Ἀλλὴ λύση ἢ διέξοδος ἢ Αὐτοῦ Μεγαλειότητος δὲν καταλαβαίνει παρὰ τὴ δίχως ὄρους ὑποταγή. Οἱ πολλοί, οἱ παραπληγημένοι, μποροῦν νὰ γυρίσουνε στὰ σπίτια τους. Ἐσεῖς οἱ τρεῖς θὰ δικαστεῖτε καὶ τότε μόνο μπορεῖ νὰ γίνει κάτι γιὰ κατῆρι σας».

Εἶναι γνωστὸ ὅτι οἱ νέοι πρωτοστατοῦν σὲ κάθε κίνησιν πού στόχο της ἔχει τὴν καλλιέργεια καὶ τὴν κάθε εἶδος ἀνοδο τοῦ ἀνθρώπου, πνευματικά, κοινωνικά, πολιτιστικά. Ἡ Νεολαία λοιπὸν τῆς Κρήτης καὶ τῶν Χανίων, ἐπομένως, ἀλλὰ καὶ τῆς ἄλλης Ἑλλάδος, ἔκαμε τὸ καθῆκον τῆς κατά τὴν ἐπανάστασιν τοῦ Θε-

Κρήτες φοιτητὲς καίου τὴν κρητικὴν σημαία, δηλ. τῆς ἀυτόνομιας μὲ τὸ ἄστρο καὶ ζητωκραυγαζοῦν γιὰ τὴν ἔνωση.

Στὰ Χανιά καὶ μάλιστα στὴ Χαλέπα, μαθητὲς τοῦ τοπικοῦ Γυμνασίου γράφουν καὶ κυκλοφοροῦν καὶ παράνομο τύπο. Ὁ μαθητὴς Παῦλος Κυρ. Μουντάκης, πού θά γίνει στρατηγός, ἐκδίδει μὲ τὸ ψευδώνυμο Γ. Ἱεροχούντιος τὴ χειρόγραφη ἐφημερίδουλα «ΙΔΗ» μὲ συντάκτες καὶ διανομείς, κρυφῶς θεθαία, τοὺς συμμαθητῆς του Γρηγόριο Γεωργουδάκη, τὸν ἀργότερα γνωστὸν ἰατροφιλόσοφο τὸν Ἰωάν. Κυρ. Μουντάκη, δὴμαρχο Χανίων ἀπὸ τὸ 1929-1937, Ἀνδρέα Δαγοῦμπο καὶ Ἀνδρ. Χαλέπα κοντὰ στὸ «παλάτι», τὸ ἀρχοντικὸ τοῦ Θεμ. Μητσοτάκη, στὸ ὁποῖο διέμενε ὁ Πρίγκιπας - καὶ σήμερὰ τὸ «παλάτι» αὐτὸ ἀνήκει σὲ ἀπόγονο τῆς ἰδίας οἰκογενείας, μὲ τὸ ἴδιο ὄνοματεπώνυμο - καὶ στὴ θύλακα τοῦ Ελ. Βενιζέλου, γινόντας ἡ ἐκδοσις κάθε Τετάρτη καὶ Σάββατο ἢ Κυριακή. Ὡταν τὰ νέα ἦταν συναρπαστικὰ ἐκδιδόταν καὶ ἐκτὰ κτα, σὲ παράρτημα ὅπως θά λέγαμε σήμερὰ. Ἀπὸ κάποιο φύλλο τῆς ἀποσποῦμε χαρακτηριστικὰ. «Ἴτε παιδὲς Ἑλλήνων... Λαὸ τῆς Κρήτης, ἀλλὰ δὲν σοὶ ἀπομῆνοι ἀπὸ μίαν, ἀπεγνωσμένην ἀμυαν, ἀπὸ μίαν ἠρωϊκὴν ὀλοκαύτωσιν... Ἐγέρθητι Κρήτη. Ἐγέρθητι πάνοπλος καὶ φοβερὰ. Νῦν ὑπὲρ πάντων ἀγών(1). Στὸ δεύτερο φύλλο τῆς 25-6-1905 θλέπομε σκίτσος τοῦ Οὐρμπανοῦδιτς, τοῦ ἀρχηγοῦ τῶν Ῥωσικῶν δυνάμεων κατοχῆς στὸ Ρέθυμνο, μικρογραφία μεσαιωνικοῦ χάρτη τῆς Κρήτης, κάποιο ἀποσπασμα τοῦ Σενέκα καὶ διαβάσεις κοντὰ στὰ ἀλλα. «... Ἡ ἐνόσθη τῶν ἐν Θερίσω θανειν ταχεῖ τῶ θηματι πρὸς τὴν ἐκτέλεσιν τῶν ἐθνικῶν πόθων. Ἀν καὶ οἱ αὐτὸν λακεσ καὶ οἱ ἐν τῇ αὐλῇ διατρίβοντες παρσποτι ἐπιδώκοσι τὸν ὄλεθρον τῶν ἐν Θερίσω διά παντός μέσοσ θεμιτοῦ καὶ ἀθέμιτοῦ, ὁμοσ ἀνθίστασιν καὶ καταφρονοῦσι πάντα κινδυνον διά τὴν ἐκτέλεσιν τῶν ἐθνικῶν πόθων». Δὲν εἶναι γνῶμες καὶ κρίσεις ὠριμῶν ἀνθρώπων; (2).

Ἀξιοσημείωτη εἶναι καὶ ἡ στάση τῶν μαθητῶν τῆς Ἑλληνικῆς Σχολῆς Βάμου, κατὰ τὴ διάρκεια σοβαροῦ ἐπισημοῦ πού ἄρχισε ἀπὸ τὴν κωμόπολιν αὐτῆ καὶ ἐφθασε μέχρι τοῦ Τσιβαροῦ στὸ φρούριον τοῦ Ἴεζιδίου (Καλαμιού), τοὺς ὑπαξιωματικοὺς τῆς ὑποδιοικήσεως Χωροφυλακῆς Βάμου, ἐνωματάρχες Ἀντίπα Εὐμ., Ἀρτεμῆκη Ι. καὶ Καθολίερο Πολύδωρο, τάχα γιὰ νὰ τοὺς «προσφέρουν μὴ ἰμπύρα». Ἐκείνος δηλ. πού πρωτοστά-
Συνεχίει ἀπὸ τὴν 11η σελ.

Συγκέντρωση στὸ Θέρισο, μετὰ τὴν κήρυξη τῆς ἐπανάστασεως. Στὸν συγκεντρωμένους μιλᾷ ὁ Εὐθ. Βενιζέλος.

Ἀλλὰ καὶ πρὶν ὅτ' ἡ Θερισίανη ἐπανάστασις, τὸ Φεβρῆριον τοῦ 1902, ἡ πριγκιπικὴ «Πατρίς» δημοσίευσε δὴλωσιν τοῦ Βασιλεῖος Γεώργιου πού καταδ' ἐκαὶ τὴς ἰδέες τοῦ Βενιζέλου, γιὰ τὸ ἀπέβησαν ἐπιζήμιοι, ἐπιβαλλέσονται εἰς τὸ ζήτημα τῆς Κρήτης».

Ἡ ἐπανάστασις τοῦ Θέρισου ὑπῆρξε κοινωνικὴ καὶ ἀπελευθερωτικὴ, ἀλλὰ καὶ τὸ μεγαλύτερον καὶ οὐσιαστικότερον βῆμα γιὰ τὴν ἔνωση. Τελικὰ πέτυχε τοὺς στόχους τῆς, ἀφοῦ καὶ οἱ Δυνάμεις καὶ ἡ Ἑλληνικὴ Κυβέρνησις τῶν Ἀθηνῶν δέχτηκαν μὴ νὰ καταστῆσαν πραγμάτων τὸ Νησί πού καθιέρωνε, σύμφωνα μὲ ἀνακοίνωσιν τῶν ἰδίων τῶν Προστατῶν, ἓνα νέο Σύνταγμα καθὼς καὶ ἡ σταδιακὴ ἀποχώρησις τῶν στρατευμάτων τους καὶ ἡ ἀντικατάστασή τους ἀπὸ δυνάμεις τῆς Κρητικῆς Πολιτοφυλακῆς. Ὁ Ἑλληνας Βασιλεὺς ἀποχρῶσε τὸ δικαίωμα νὰ προτείνει τὸ νέο Ἀρμωστή, ἐνὸς οἱ Δυνάμεις θά εἶχαν καὶ τὸν τελευταῖον λόγο γιὰ τὴν τελικὴ ἐγκρισιν τοῦ διορισμοῦ του.

Ὁ Πρίγκιπας Γεώργιος ἀναγκάστηκε νὰ ἀποχωρήσει, καὶ ἐπειδὴ γιὰ τοὺς ἐπαναστάτες ἦταν ἀνεπιθύμητος, καὶ ἐπειδὴ ὁ ἴδιος δὲν ἤθελε νὰ δεχτεῖ ἓνα νέο Σύνταγμα πού τοῦ στεροῦσε τὸ ἀπολυταρχικὸν του δικαίωμα.

Ἡ σταδιακὴ ἀποχώρησις τῶν Δυνάμεων, ἡ κατάρκησις τῆς ἐνοπλῆς προστασίας, ἡ ὀργάνωσις τῆς Κρητικῆς Πολιτοφυλακῆς ἀπὸ Ἑλλήνες ἀξιωματικούς, καθὼς καὶ τὸ δικαίωμα τοῦ Ἑλληνα Βασιλεῖος νὰ προτείνει τὸ νέο Ἀρμωστή, ἀποτελοῦν τὴ μεγάλη ἐπιτυχίαν τῆς ἐπανάστασεως στὸ Θέρισο καὶ δικαίωσαν τὸν Ἐλευθέριον Βενιζέλο πού οἱ ἀντίπαλοί του ἀποκαλοῦσαν Τσαυρκόφιλο καὶ ἀνθενωτικόν.

Ἡ ἐπανάστασις στὸ Θέρισο δημιούργησε μὴ νὰ ἀνάγει τὸ οὐσιαστικότερον καὶ ἀποφασιστικότερον βῆμα γιὰ τὴν ἔνωση καὶ ἀνάδειξε ἓνα μεγάλο ἡγέτη γιὰ τὴν Κρήτη καὶ ὀλόκληρον τὸν Ἑλληνισμό.

Στὴν 10 Μαρτίου 1905 στὸ χωριὸν ΘΕΡΙΣΟ στους πρόποδες των Λευκῶν Ορέων, ἡ κρητικὴ ἀντιπολίτευσις μὲ ἐπιφυλάκιον τὸν ΕΛΕΥΘΕΡΙΟ ΒΕΝΙΖΕΛΟ κηρύξε ἐπανάστατικὸν κίνημα.